

Антон Кучерук

**НА ШЛЯХУ ПРАВДИ
НЕМАЄ СМЕРТІ**

Бібліотечка
Літературного музею Уласа Самчука
в Рівному

Ч и с л о 2

Антон Кучерук

***НА ШЛЯХУ ПРАВДИ
НЕМАЄ СМЕРТІ***

ТВОРИ

*Упорядник
Інна Нагорна*

Рівне - 2008

ББК 84 (4 Укр) 6

К - 959

УДК 821.161.2

*Книжку підготовлено до друку
громадським видавництвом «Азалія»
Рівненської письменницької організації*

Редактор *Євген Шморгун*

Набір *Наталії Гришко*

Технічне оформлення *Наталії Романів*

Відповідальний за випуск *Володимир Лапсюк*

*Видано за сприяння
Рівненської філії ВАТ «Кредобанк»
(директор Віталій Віталійович Кучевський)*

Кучерук А. Л.

К - 959. На шляху Правди немає смерті. Твори. - Рівне, 2008. - 56 с.

ISBN 978-966-8883-49-1

У книзі вміщено поетичні та прозові твори Антона Кучерука (літературний псевдонім Антін Давен) - одного із найактивніших співробітників газети «Волинь», редагованої в Рівному Уласом Самчуком у роки Другої світової війни. Це тільки невеличка частка творчого доробку талановитого молодого автора, життя якого обірвала куля німецького окупанта.

ББК 84 (4 Укр) 6

ISBN 978-966-8883-49-1

© Інна Нагорна, упорядкування, 2008

© Видавництво «Азалія», 2008

*«З редакційних співробітників
найбільше я любив скромного
Антоні Давена».*
Улас Самчук

ХОРОНИЛИ ПОЕТА ВНОЧІ

Антон Лук'янович Кучерук (літературний псевдонім Антін Давен) народився 16 жовтня 1912 року в селі Дермань-І у хліборобській сім'ї. Після закінчення у 1927 році місцевої семирічної школи займався самоосвітою. У 1941 році закінчив два курси педагогічної школи. А з 1 листопада 1941 року до дня загибелі працював кореспондентом газети “Волинь”, редагованої спочатку Уласом Самчуком, а пізніше – Андрієм Мисечком. Послугуючись власним іменем (А.Кучерук), псевдонімом “А.Давен”, псевдонімом-перевертнем “Невад” та криптонімом “А.Д.”, він опублікував у “Волині” близько 40 матеріалів. Серед них – передовиці, репортажі, новели, оповідання, фейлетони, інформації. Було видрукувано в газеті також кілька уривків із повісті “Муляри”, рукопис якої ради згодом спалили у батьківській хаті Кучерука.

Антон Кучерук захоплювався поезією, створив чимало живих, цікавих віршів. На жаль, вони розпорошені в рукописах, частина з них втрачена безслідно.

Загинув Антон Кучерук 9 жовтня 1943 року. Його скосила куля німецького загарбника на хуторі Лебедщина біля Дерманя – на колишньому городі батьків Уласа Самчука, на чорній ріллі, яку поет зачервонив своєю кров'ю. Тяжко поранений, він прожив ще десять годин. Ніби справджуючи рядки свого вірша, написаного ще десять років раніше:

*І кров на ранах, й отрути носять...
Він безнадійно в ліжку лежить.
Уста шепочуть, уста голосять:
Я хочу жити, я мушу жити...*

*...Крізь вікна сонце слало прощання,
Лилось на груди, шептало – пий,
І всі почули його востанне:
Я хочу жити, я молодий...*

Хоронили Антона Кучерука вночі – тоді такий був жорстокий час. Пригадую, тоді на похоронах було дуже багато людей. На сільському кладовищі в Дермані його могила й зараз доглянута.

Улас Самчук шанував свого односельця Антона Кучерука за розум і чесність, за високий патріотизм і за літературний талант. Пізніше у книзі “На білому коні” У.Самчук скаже: “З редакційних співробітників найбільше я любив скромного Антона Давена”.

Антон Кучерук навчав патріотизму і мене з сестричкою Марусею – своїх племінниць. Саме від нього змалечку засвоїли, що ми – українки, що наш “знак рідненький – тризуб золотенький”, що “жовті ниви, сині гори, жовто-сині в нас прапори”. Від нього я навчилася повторювати після молитви:

*Ось мою молитву прийми, Отче Боже,
Нехай Україні вона допоможе.*

А газету “Волинь” мої батьки передплачували від початку її виходу у світ.

Онися САКОВСЬКА-СЕРЕДЮК.

ПОЕЗІЯ

***

Чого не міг почути в юрбі –
Про те самотність промовляла.
На рваних струнах гімн тобі
Душа розстроена складала.
Я кривсь від всіх, щоб хто не вчув
Мою розмову із собою,
Щоб хто, украдки, не збагнув,
Чом я тужу за самотою.
Мої питання мовчазні
Були чужії для найближчих.
Я їх у мертвій пісні
Складав один, в глибокій тиші.
Злітались порвані думки,
Я їм звивав гніздо на грудях
І відмикав тайні замки,
Що завжди замкнуті при людях.
Знаходив щось чудове я
В своїх захованках таємних.
І рвалася душа моя
До сонця й свята з буднів темних.

***

Йшов, розкиданий думками,
Перед мною – каганець.
Був надвечір – над полями
Змалював свій день кінець.
Чудний день, і найгарніший
Він під час свого кінця –
Декламує небо вірші
Невідомого співця.
Небо вірші декламує,
Ще не хоче ніч творить –
Я в захопленню їх чую,
Та не можу повторить.
Небо вірші декламує,
Розлива огні кругом –
Їх душа фотографує
І заносить у альбом.
І до сього чимсь подібним
Моя “казка” почалась,
Стала близьким, стала рідним,
А в слова не одяглась.

***

Несеться вітрами думок
Мого початку гомін,
І йде з теперішнім в танок
Якийсь далекий спомин.
Я відкриваю їм лице
І сам за ними стежу,
Та бачу я – не танець це,
А боротьба за межу.

Вони так прагнуть розділити
Усе моє створіння:
І те, що часом заболить,
І те, що із терпіння.
І те, що часом зацвіте,
І те, що цвіт той скосить,
І те, що завжди молоде,
І те, що старість носить.
І я вдоволено сміюсь
З життя мого одежі.
І все, куди лиш подивлюсь,
Там бачу: межі й межі.

***

Гукнемо вольно: ми маєм сили!
Хай чує сонце і людський рід.
Нехай нас знають – ми не з могили,
І ми не жебрать прийшли у світ.
О, як чудові перші сторінки
Нашої книги життя-буття,
Як “божевільні” всіх тих учинки,
Що в кров ввібрали волі чуття.
Слава героям казки абсурду-
На їхніх ім'ях обперга честь.
Чість України і її люду,
Їх кров здобуде святую месть!
Слава, що впали в вінках гранатних,
Що об Схід Волі розбили грудь –
Їхні могили у серцях братніх
Не постаріють, не заростуть!
Їхні могили дороговказом

Будуть в майбутнє – під кульний град.
Підем тим шляхом, підем всі разом,
Вберем Схід Сонця в пальбу гармат!
Гукнемо вольно – ми маєм сили!
Нас вчує сонце і людський рід.
Нехай нас знають – ми не з могили,
І ми не жебрать прийшли у світ.

БЕЗУМСТВО

Я лину, лину на ті верхів'я,
Котрі золотить геройська кров,
Красу безумства в життя уплів я,
І з них займеться моя любов.
Окрилю нею своє безкрилля
І з фанатизмом помчу вперед.
О, більше грому, більш божевілля,
Нехай я згину, та для побід.
Мої бажання – понад можливість,
Мої бажання – на висоті!
“В сучасній правді – несправедливість”, -
Аргументують бажання ті.
У них нічого мене не спинить,
Все рву, що в'яже мене й сліпить.
О, я зарано не смію згинуть,
Не смію згаснуть, не догоріть.
Мої бажання – над мої сили,
Я проти фактів до них стремлю,
Нехай пред ними на брилі брила –
Впаду і кров'ю їх окроплю.
Коли Україна змагати буде,
Вершину слави щоб осягнуть –
Нехай наступить на мої груди,

Вони не вгнуться і не здригнуть.
О, сонце, сонце мого стремління,
Ти вже палаєш в моїй душі,
Вже запалило твоє проміння
Змагання чари і розкоші.
Воля буяє у моїй крові,
Живе бажання в мені бажань,
Картини дивні, чудні, казкові
Над моїм шляхом линуть-біжать.
Туди, де мрія... до перемоги!
Життєві квіти де світять кров,
Де без надії і без тривоги
Гордо вмирають, щоб жити знов.
Щоб надихнути у слабих віру,
Щоб не вагались, як йде борба :
Марно зложити життя в офіру
Чи змити кров'ю ганьбу раба.
Настане похід христовоскресний,
І в ньому участь візьмуть всі ті,
У кого жевріє іскра честі
Й вогонь любові – палкі й святі

***

І кров на ранах, й отрути носять...
Він безнадійно в ліжку лежить.
Уста шепочуть, уста голосять:
Я хочу жити, я мушу жити...
А там, надворі, кінчають трумно,
І тихо гасне день весняний.
Уста шепочуть, всміхнувшись сумно:
Я хочу жити, я молодий.
Кладуть на рани ліки-отрути
І посилають яму копать.

Уста ж шепочуть, ледве лиш чути:
Я хочу жити, я мушу встать.
Та тільки звівся він серед муки,
Тільки лиш звівся – у мить одну
Його вхопили залізні руки
І положили в чорну труну.
Крізь вікна сонце слало прощання,
Лилось на груди, шептало –пий,
І всі почули його востанне:
Я хочу жити, я молодий...

1933 рік.

***

Зайшло вже сонце – німі, моліться,
Вам Бога славить, як мертва тьма,
Він тоді вчує ваші молитви,
То вам в час сонця Його нема.
Але ви мовчки скажете більше,
Ніж другі звуком безсильних слів,
Ви розгорніте перед Ним душі,
Щоб Він в них сили-завзяття влив.
Зайшло вже сонце – сліпі, дивіться,
Вам тоді видно, як мертва тьма,
Бог тоді світить у ваших душах,
А вам в час сонця Його нема.
Але душ ваших очі яркіші-
Ясніше сонця вам стане Бог,
Він вам підкріпить любов у грудях,
Щоб не звернуть вам з своїх дорог.
Зайшло вже сонце – сліпі, німії,
Впадіть на землю, котрої цвіт,
Вона промовить і ви збагнете,
І з вас почнеться Новий Завіт.

***

На шляху Правди немає смерті,
Не вмере без слави, хто прагне жить,
Хто раз напився з чаші любові,
Тому могила не загрозить.
Йдіть, причащайтесь –
Несіть Великдень,
Для вас зіслано цей заповіт:
Визволить з тіла душу безсмертну
І дасть їй вічні крила побід.
Для вас судилось творити Вічне,
Бог улив сонце у вашу кров,
Що буде сяять над новим світом,
Коли запалить його любов.
Йдіть, причащайтесь – завтра Великдень,
Заграють струни мертвим, живим -
Встане одітий вінками слави –
І розіллється сонце над ним!

***

Еге, жию... Завидують
Мені могили і хрести.
Завидують - снагу дають
Живим ще серце розплести.

Життя возок – тягар кладуть
Ох, тяжко як його везти!
Везу... жию... завидують
Одні могили і хрести.

***

Найтяжчі хвилі пережиті
Річками в Вічність потекли...
Надії всі були розбиті –
Тепер знов крила підняли.

Забутих лицарів згадали
І посвятили їх любов,
І їх могили відшукали,
І перенесли в свою кров.

У очі предків зазирали,
У душі ранених живих,
Їх душі вбогі небо вчули –
І в нім зійшла зоря для них.

О зоре, зоре, чий ти промінь
У їхні зоряні серця –
Затопить груди волі гомін
І вони видвигнуть Борця.

***

Втерли очі борці молодії
І звернули в напрямі зорі,
У очах засяяли надії,
Як до волі вічні ліхтарі.

Їхня кров диктувала їм слово,
Що пекло, що їх рвало вперед,
Щоб у світ прорубати шлях новий,
Котрим піде величний нарід.

І пішли до побід молодії,
Як один, всі гукнули вони:
Наші груди сталеві міцнії,
Ми об них розіб'єм кайдани!

І зложили життя – для будови
Вічно суцього дому майстри!
В ньому вічно в лампаді любови
Будуть їхні горить ліхтарі...

***

Хай знов шляхи кровавляться,
Розкидають шиття -
Ще тими зацікавляться,
Що вмерли за життя.

І їх могили квітами
Укриє їх сім'я.
Й остануться нетлінними
Їх згинувші ім'я.

МАТИ

Сиділа над колискою,
Колишучи дитя,
Думки летіли низкою
Далеко за колискою
Відгадувать життя.

Іди тією стежкою,
Що в вир життя веде
Червоною мережкою,
Аж ген за тою стежкою
Вповита доля жде.

Надій мав душу повною
І біг її збудить,
Стрівсь з нею, невимовною,
Червоною, бо кровною –
В обіймах горя снить...

***

Вона росла на камені
Без ласки, без утіх,
А я в душі пораненій
Багато їй беріг..

Беріг!.. О ти, полишена
Під впливом долі-зла,
Ти, горем заколишена,
На камені зійшла.

І зацвітеш на камені
Ти повна сил-утіх,
І будуть рвать поранені
Твій цвіт до ран своїх.

***

Як перші мрії блеск витирають
І вже не дні – роки минуть,
Нехай слова ці засіяють
І твої очі прикують.

Нехай мене тоді не буде,
Як “сіль в воді” я розпливу,
Але життя на смерть не суде -
Я іскру тут лишу живу.

І знай : коли твій погляд взріє
Тут вкритий пилом тайни зміст,
Тоді ся іскра зажевріє
І нескінченне доповість...

***

Ходили понад річкою,
Над котрою був храм,
Ходили вони з свічкою,
Бо було темно там.

І храм був поруйнований,
І схилений набік.
Під храмом був похований
Безсмертний чоловік.

Ходили вони й плакали,
Шукаючи доріг...
Ворони чорні крякали
Над долею над їх...

***

Вийшла за двері –
На очах сльози.
Глядять обличчя
Люті морози.

“Скажіть, кудою
Ближч до могили,
Бо мене вмерти
Тут засудили.

Скажіть, що я йшла,
Як хто питає,
Чия це стежка
Кров'ю сіяє.

Не крийте сонця,
Нехай я бачу,
Хай до могили
При ньому плачу.

Нехай по вузькій
Моїй дорозі
Кров золотиться
Й перляться сльози.

А ви зберіть їх
(Вони замерзлі)
І їх до серця
Кладіть по черзі.

А в ту Величну,
В ту Третю Днину,
Як я воскресну –
Вони загинуть”.

***

Найметкіший орел не торкнув ще небес,
Найсильніший усіх не поборе –
Недосяжність кипить перед людським умом,
Як глибоко-бездонне море.

Ні одна ще рука не пустила стріли,
Щоб застряла в межі-далечині –
Вільний простір кругом незбагнуттям заріс,
Навстіж двері відкривши людині.

***

Ця весна своїм промінням
У думки війне-дихне
І наповнить їх стремлінням,
Та в слова не одягне.

Не на крилах слів, а - тиші
Розлітаються думки,
І для них найтаємніші
Відмикаються замки.

***

Хочу я зривати
Зоряні квітки
І їх уплітати
У слова-вінки.

Скільки твої зорі
В моїй глибині
Витворили творів
В одному мені!

Щоб сяйво шалене
Те відбилось в їх,
Щоб бризло на мене
Із очей твоїх.

***

Життя людини – це загадка
На сотні різних міркувань.
Говорять: це вузенька кладка
До тайних вічних існувань.

Хто пройде кладкою цією
І не спіткнеться, не впаде,
Того, говорять, за Землею
Фага-моргана щастя жде.

А хто ж спіткнеться і не встане,
Хто потолочений життям
У двері Вічного загляне –
Того беруть під ноги й там.

О, яке дивне й невідгадне
Життя нас, смертників земних!
Чому ж воно таке принадне
Навіть в обставинах сумних?

Чому ми полюбили муки,
Що нам даються із життям?
Чий, чий це сильні руки
Їх приписали саме нам?

Життя людини – це загадка
На сотні різних міркувань.
Говорять: це вузенька кладка
До тайних вічних існувань.

***

Хтось розсипав звуки
В полі на житах –
Чийсь відбився усміх
На моїх устах.

Хтось мені радіє,
Хтось за мене п'є...
Я так прагнув щастя –
Й воно в мене є.

Вийду я уранці
Звуки ті збирають –
Буде моє серце
Із душею грати

І воскресить того,
Хто розсипав їх,
Чий відбився усміх
На устах моїх.

***

Біг...
При шляху – гроби, гроби,
В храмах – дзвін кайдан...
І в душі – любові й злоби
Вибухав вулкан.

Сипались іскрини вічні
Під котел життя
І стелилися немічні
Під їх огріття...

Біг дорогою до сонця,
Кликав до борні
Тих, що ждуть-ждуть оборонця
І віки в ярмі.

Дарував їм квіти віри
У свого борця.
Чи вплелись його заміри
У людські серця?

Серед грому він загинув,
Упав на квіття,
І смерть його, як перлину,
Підняло життя.

***

Чим глибше в ніч – тим ближче день!
Чого ж страхатись ночі?
Нам сходить сонце у душі,
Коли ми маєм очі.

Якщо проміння осяйне
Замкнули в свої груди,
То його й ніч не відніме
І з ним ми не заблудим.

***

В небі грали птиці –
Юний день гуляв,
В сонячній криниці
Він лице вмивав.

Квітами в погоню
Жбурив, мов сліпий,
І плескав в долоні:
“Ах, я – молодий!

Я – царевич неба,
Сонце, радість, сміх.
Пийте, кому треба,
Пийте з уст моїх!

Пийте, упивайтесь,
Мій огонь – життя,
Мною усміхайтесь,
Бо розкішний я!..”

І в його очиці
Радість світ вливав...
В небі грали птиці –
Юний день гуляв.

***

Стою... Чекаю...
Думки летять –
Скучно бездарно
Їм умирать.

Ти, що їх згорнеш –
Де ти? – спіши,
З думок холодних
Діла криши.

Поки життя іще
Не для кургану,
Бризни на нього
Зі свого вулкану!

Поки не вбило
Його “сучасне”,
Хай витворить світло
І тоді згасне.

***

Щось гарне й багате в душі зацвіло,
Надії і мрії мої обняло
І їх затаїло у цвіті своїм
Та потайки жити дозволило їм.

Я чую їх віддих. Я їх би хотів
Зірвать і вплести у вінок своїх днів,
І тихо леліять на грудях твоїх,
І слухать, і слухать мелодію їх...

Коли в ній учується іскра нова,
Яку не затемнять ніякі слова,
Тоді із проміння твоєї руки
Любов нашу вкриють горючі квітки.

***

Ой у полі жито дозріле стоїть.
Де ви забарились, женці? Поспішіть –
Хай серпи дзвонять,
Нужду хоронять.
Нумо радіть!

І батько надумавсь – збирає дітей .
Широкая нива вітає гостей.
Женці співають,
На серпи налягають.
Доле, гей-гей!

***

Прийшли і двигають життя:
Смакують жаль і щастя просять,
Толочать, кидають квіття,
Або у серці його носять.

Ридають.

Під сонцем ходять, сонця ждуть,
І ненавидять із любові,
При каганці серця прядуть
Й нитки завзято красять в крові.

Чекають.

Женуть отару днів-овець,
Життя вигойдують колиску
Й лишають меншим на взірець
Посеред піль на пасовиську.

Кінчають.

***

Для вас, відважні й непокірні,
Життя поставило букет –
Ви, носії безсмертя вірні,
Візьміть його на свій бенкет!

Побіди слава і стихії,
І людські душі – все для вас.
Тільки здобудьте! Палкі мрії –
Вам у житті дороговказ.

Довкола вольнії простори –
Вам є де крила розгорнуть,
Щоб дати життю новітні твори,
Які століття перейдуть.

***

Лиш кущик радості зацвів –
А сум вже в нім озветься.
І я не знаю, хоч би й хтів,
Кому вінок плететься.

Я чую вдари у чуття –
І так з усіх усюдів
Повзе гадюкою життя
І лізе в мої груди.

Над ним цвітуть мої думки
В ненависті й любові,
Їх рвійні обвили струмки
Мойого серця крові.

***

Я хочу жити й молодіти
В своїх поривах, в своїх ділах –
Садити квіти, зривати квіти
І устеляти ними шлях.

ПРОЗА

В АНДРІЇВ ВЕЧІР

І от одного темного грудневого вечора – прийшов Андрій. Шумний і радісний. Він плеснув у долоні і позбігалися, зі всіх кінців, дівчата. Окружили його, вигойдують і сміючись наставляють до нього руки: “Погадай і погадай про заміж”. А він, вередливий, виговорює: “Йдіть дрова набирайте на оберемки, рахуйте кілки по плотах, слухайте де собаки гавкають, печіть пампушки і т.д. – а хлопці не будуть без вас женитися. На кожному весіллю буде молодда...”

Затріщали плоти, загавкали собаки, запалало полум'я в печач... „Молодець – удовець”, – вгадували дівчата і кожній виходив „молодець”. Домка вибігла майже остання і давай собі. Над проваллям пліт, коло нього стежка. Слизько й мокро під ногами. Почала: „молодець – удовець, молодець – удовець, моло... – ай!...”

Було темно й вона думала, що там ще один буде кілок, але ж, замахнувши рукою, нічого не зловила – ноги послизнулися і Домка полетіла в провалля.

– Ой ...

Дівчата покотилися зі сміху.

– Що, молодець чи вдовець? – питали.

– Ай, вигоріли б, – вигукнула Домка, – все через вас!

– Йди ще раз, можна до трьох разів, – казали їй.

Але Домця, здається, ліктя оббила на правій руці, встала й пішла до хати. За нею дівчата. Всі вже погадали собі.

В хаті ясно. В печі напалено. Печуться пампушки. Кожна дівчина знає свою.

– Ще не готові? – питають дівчата, заглядаючи в піч.

– Зараз будуть, – відказує мати Домки.

Мати метнулася сюди-туди й почала виймати з печі пампушки.

“Це моя, це моя,” – показують дівчата і кожна, хукаючи, хватала свою в руки.

– Вже всі. Кличте ж собаку.

Дівчата поклали на стіл свої пампушки і повибігали на двір.

– На-ту-ту-на, Розбой, на! – гукали в темний вечір, але Розбой не з’являвся. – І де він подівся в чорта?

Розбой – це потищун. А надто в Андріїв вечір. Досі десь на третій вулиці опирає.

– Мабуть, ті зарази, з гори, забрали для себе, – сказала Текля.

– Ходім, покличемо нашого Лиска, – запропонувала Сонька.

Пішли. Лиско був дома. Він повільно вийшов з буди, подивився підозріло на дівчат і захитав головою. „Ні, – сказав – не піду”. І самопевно, помахуючи хвостом, пішов у буду.

– Лиско, Лиско, – гукали дівчата, – на! Ходи.

Та Лиско вже заповажний на таке. Він не те, що Розбой, тільки шукає якихсь пригод та дурниць. Він знає своє. Взагалі з дівчатами не хоче мати діла.

– А здох би ти! – гукнула Текля. – То ти не підеш? А пішов з буди! – і вона стукнула в стіну буди. Лиско загарчав.

– Ні, ні, дівчата, йдіть, – промовила Сонька, – я його зараз сама приведу.

Дівчата пішли. Сонька виморочила Лиска на двір і, як розгніваного хресного батька на могорич, повела його до хати Домки. Там вже дівчата порозкладали на низькому стільчику пампушки, кожна свою запам’ятала і ... чекали Лиска.

Лиско ввійшов. Він дуже обережний. Недовірливо глянув по всій хаті. Дівчата запросили його до пампушок. Запах свіжоспеченого тіста вдарив у ніс собаки. Лиско кинувся, але відразу й охолов – пампушок було досить багато й він почав їх обнюхувати. До кожної притуляв писок. Потім раптом Домчину схопив у рот, але мов щось думав – відкинув набік, а вхопив в середині Дуньчину і скоро з’їв. Дівчата здригнулись – Дунька наймолодша між ними – і невже? ...

Та – нічого. Ось Лиско хватає вже й інші: Теклину, Вірчину, Тетяніну, Соньчину і т. д. Дівчата пильно стежать за собакою, ви-гукують „мою, мою” й сміються.

Але що це? ... Осталась тільки одна Домчина пампушка і Лиско відійшов набік.

– Лиско, Лиско, оце – на, – запрохували дівчата.

Лиско підійшов, понюхав і відвернувся.

„Ні, – сказав, – пустіть мене на двір”.

– Ой, Боже! А це вже що?! – гукнула Домка. – Мамо, дайте-но сала, я йому помажу її.

І не ждучи на матір, Домка кинулась до судника, взяла кавалок сала, взяла свою пампушку і почала її намазувати. Пампушка заблищала в її руках. Домка понюхала її чи добре пахне і знов положила на стілець.

– Но, йди, – сказала ображено і розгнівано до Лиска.

„Дурниця, – відказав Лиско, – на таке мене не зловиш.”

– Що він – здурів! – гукнула Текля і підійшла до нього. Взяла за паска на шиї і стала тягнути до пампушки. Лиско обурился. Він напружив усі свої ноги і твердо стояв на землі. Потім загарчав. Потім гавкнув. Всі здригнулися (Дівчата від сміху, Домка й мати – з тривоги). Мати не знала що робити. Де ж це видано – пампушки її дочки, в її хаті, не взяв собака. Що буде, як розійдеться таке по селі?

– Відійдіть від нього, – сказала вона до дівчат – почекайте, не можна його сердити.

Дівчата відступили від Лиска. Він був похмурий, насуплений. Вигляд його говорив: не підходь ніхто!

– На, Лиско, на, – казала підлесливо мати і показувала рукою на пампушку.

Лиско далі стояв насуплений.

– А чия це пампушка? – запитала Сонька, мов би не знала, що вона Домчина.

Це вколolo Домку, а ще більше матір її.

– На чорта ти його привела сюди! – сердито звернулася мати до Соньки, розуміючи під “його” Лиска. – Забирай, щоб я його тут зараз не бачила!

– А Боже, дядинко, хіба ж я винна, що він не захотів Домчиної пампушки? – сказала Сонька.

– Ти вже знаєш, чия це пампушка? Вже не питаєш? В Домки є свій собака. Пішов, а здох би ти! – гукнула мати і прожогом відчинила двері та вхопила оджуга. Лиско не чекав. Відразу вискочив у сіни, але, бідолаха, дістав раз по спині. Він дернув у темний вечір своїм обуреним голосом і побіг додому.

Всі затихли. Дівчата, переглядаючись, всміхалися одна до одної, але жодна не знаходила слова, щоб сказати. Серед хати стояв стілець, на ньому лежала помащена салом пампушка і всі мусіли її бачити. Вона була центром думок та очей для всіх. Потім Текля обізвалася:

– То якийсь дурний собака.

– Певно, що дурний, – згодилися всі.

Після цього “ствердження” дівчата розійшлися по хахах. Осталися самі мати й дочка. Пампушка так і лежала на стільчику. Потім мати сказала до Домки: “ Вийди, заклич Розбоя – хай з’їсть “. Домка вийшла, але Розбоя як на-то-те і ще не було. Тоді мати взяла пампушку і кинула в цебер.

Полягали спати. Домка вкрилася з головою, але нез’їджена пампушка не вилазить з її думок. Пампушка й пампушка стоїть Домці перед очима, а чортівський Лиско не хоче її. З такими муками й заснула. І ось – сниться їй, що та пампушка сама вилізла з цебрика і йде до ліжка. Домка придивляється, а пампушка сміється до неї. Ой Боже! Пампушка має очі та рота, дивиться на Домку й каже: „Ти моя“. Домка хоче втекти й не може. Пампушка взяла її за руку й питає: “ Де той собака, що не хотів мене з’їсти? Давай я його з’їм”. І показала свої великі та гострі зуби.

Домка в плач:

– Не їж його, – просить, – його не можна їсти!

– Як, не можна? – образилася пампушка. – То стій, я тебе з’їм ...

І без церемонії хоче починати... Домка крикнула й прокинулася. Було темно. Десь далеко світилося – там є хлопці. Десь гавкав собака – звідти треба сподіватися сватів. Десь лунали п’яні чоловічі та жіночі голоси – то верталися з “ Андрія “.

Було пізно. Андрій відходив. Він, настромлявши на свій бриль різнобарвних пір’їн і набравши в уста повно дотепів та співів, йшов, сміючись, далі, в свою щорічну мандрівку...

ТЕРНОВА ВІТКА

(Епізод з часу відвороту поляків)

З хати вивели матір з бабою та й поставили обох серед подвір'я. За ними стояли поліцаї, обперши наладовані кріси об їхні голови. Всіх поліцаїв було – сім. Старший з поміж них сказав – оскільки Андрій “ще захоче” – матір і баба падають!

Андрій стояв коло фаціяту і крізь мале віконце дивився вниз. Над головами його матері й баби висіли польські кулі. Він не рухався.

Тоді четверо поліцаїв вилзли на гору і скинули Андрія в сіни. Тут троє крісами його підвели. Мав поломані ребра і праву руку, з обличчя текла кров. Матір і баба оглянулись і прискочили до сіней. Обидві плакали, воркували. Поліцаї сміялися і вертіли над головою Андрія багнетами... Потім погнали його перед собою й там, за клунею, сказали втікати. Коли ж він не біг, один стрілив йому в плече. Андрій упав. Мати з бабою прибігли до нього. З грудей його кавалками вернула кров. Очі дивилися, уста шептали. Він – жив.

– Андрію! – гукнула мати й впала...

Ні, не на сина й не на землю, а на кріси поліцаїв. Поліцаї з хижим криком пілкнули її і аж тепер доторкнулась вона всім тілом землі...

А один – вийняв багнета і на очах матері довбав Андрієві груди. Раз коло разу сік їх, наче буряки...

Кров сина бризнула в очі матері і в них перевернувся світ, і нічого не стало для неї. Вона все загубила в катуванні сина...

Бабу ж двоє поліцаїв крісами загнали в хату. Там її зв'язали і, скинувши та побивши портрет Шевченка, вийшли. Баба кричить, соваєтьса по долівці, але ніхто не приходить їй з поміччю...

Мати лежить на дорозі й не чує землі... Поліцаї вкинули Андрія на віз на голу дошку, накрили його терновим гіллям, що ніби навмисно було розкинуто над дорогою, і повезли...

Коли матір прокинулась, фіра вже ховалася, колючки тернини дрижали і тягнулися за фірою, неначе кликали за собою матір.

– Туди!... – гукнула мати і пустилася бігти слідом по каплях крові. Але думки її поплутались і вона впала в червону калюжу, що була найближче... Це була кров її, що горіла в синових жилах. Кров ця не входить в холодну землю... Мати впала в її розлив і б'ється в ній, як живе серце. Одіж, руки й лице її висмоктують з твердої дороги кров сина...

Нічого не думала вона в цей час, тільки чула – довезний ніж стремів у її душі і все глибше вгрузав у неї.

... Хтось розказував чііх ще повбивали синів і що поляки мають знищити ціле село, але мати не чула. В неї не було ні слуху, ні зору... Був тільки біль і розпач, яких жорстокість не мала меж...

Якось підняли її і завели в хату. Баба вже була «вільна», але не могла ні рухатись, ні обізватись. Вона лежала й хлипала, як дитя.

Мати станула серед хати. Погляд її впав на портрет Тараса, який побитий лежав на землі.

– Що? .. – простогнала. – І тебе вбивали? Вбивали не тільки в синів, але й тут!

– Ой ... — заридала вона і кинулася в двері.

Бистро вискочила з хати і з диким криком побігла на вулицю. Перед нею через дорогу пробіг сусідів Степан. За ним лунали постріли і бігли поліцаї. Багато їх...

Степан вскочив у садок, але там, серед невпинного тріскоту куль – упав на ріллю.

Вона прибігла до нього. Боже! – він рив під собою землю, качався і нелюдсько харчав.

Впала коло конаючого й міцно обняла за шию. Але враз вискочили поліцаї і почали відривати її.

– Не дам, не дам! – гукнула вона, жмучи з усієї сили ще тепле тіло до себе. – Живих і мертвих забираєте! І мертвих боїтесь!

Бійтесь! Вони встануть, знайдуть вас, покажуть!...

Руки її кліщами держали Степана, а уста, припавши до землі, кричали їй мов до вуха. Щоб і земля почула, щоб здригнулася, зірвалася під тягарем її розпачу та й летіла в безвість. Хай би вдарила і розколола те спокійне камінне небо, яке всі муки, сльози й смерть впакувало в цю землю... Небо не знає болю. Його Цар і Сина свого присилав, щоб тут на очах і серцях людей відтерпів... Щоб показав для кого терни. Та він – Бог. А вона ж мати людського сина! Через муки і смерть не повернеться до неї цей син. Та зустріч, що обіцяють там – мала нагорода для матері...

Сльози й кров впали на її слова й думки і вона кидала їх, мов каміння. Била ними в обличчя всієї “польщизни” і ....Того, що мовчить.

Її непритомну відірвали від трупа і двоє поліцаїв погнали перед собою. Не знала куди вона йде, але ось – двері відчинилися і її впхнули в чорну холодну яму. Там темно й страшно, як у паші звіра, та не для матері страх. Мати пішла перед себе і на когось наткнулася. Почулося якесь метушіння по кутках. Потім людські постаті оточили її. Ой! Та то ж мати й батько Степанові, батько її сина і інші батьки та матері.

– Ви тут... – з докором сказала вона. – Не бачите, що там робиться?

– Знаємо, – відказав хтось.

– І мовчите!? Не б’єте головами в мури...Не кличете Його звідти з гори, щоб хоч раз глянув, побачив....

Вона окрунулась, заверещала і вдарила головою в каміння. Було темно – крові не видно, можна битись, розбивати черепа до мозку. Треба ж зрушити світ і грузом та прокляттям закидати тих, що заслоняють його. Тоді...

...Їх укривала ніч без зір і місяця. Були ніби на тамтому світі і звідти чули, як ревля й розверталася земля...

Стояли по кутках, спершись з тяжкими розбитими головами на холодні мури. Думали: може, вже немає людей, може, вже кінець усьому. Їх, мабуть, засуджено за те, що не оборонили своїх синів, що не впали з ними разом...

Скільки все це тривало – не знали. Коли ж з брязкотом відчинилися двері, вони всі повилазили на верх землі. Блискучий і дзвінкий день вдарив їм в очі. Бачили, чули, чули... синів немає і поляки по-тікали...

Небо гарчало, як розлючений звір. Небо зривалося і кидало на землю вогонь і скрегіт зубів. Стихійний рух закручував у свій шалений танець людей з усім їхнім здобуттям та прагненням і змагав до творчості...

Мати вибігла з села й побігла полями. Інстинкт помсти провадив її...

...Догнала! Хоч тільки одного і, може, не якраз з тих, що замордували її сина, але побачила – круглу велику шапку, ненависного хижака... Вона дико крикнула і вхопила обмундировану постать за горло. Мить – і обоє попадали на поле. Закрутилися по стерні, як покинутий вогонь під час вітру. За ними і під ними лишалися на зелені не жовті, а червоні листки. Ніби з квітучих рож, вони лилися з куща боротьби і забарвлювали навкруги стерінь.

Так можуть боротись – тільки двох! Ненависть замикає ще в міцніші обійми, ніж любов. Любов – може лишитись без жертв, а тут...одно вже ніколи не відірветься від землі. Закон!...

Мати гризла зубами й давила пальцями. Як змія, пускала в рога жала ненависті. Не відчувала ні часу, ні болю, ні втоми. Сила й лють її кипіли щастям відплати. І хоч це був тільки один луч материнської помсти, але вона вклала в нього весь вогонь і муки свого чекання. Мстила за все і всіх...

Отямилась щойно тоді, коли над'їхала машина й до неї підійшло двох большевиків. Вони відірвали її від трупа і підвели.

– Де більше? – спитала вона.

– За что это? – звернувся до неї один большевик, показуючи на трупа.

– Сина мені замордували! – відповіла.

– Пани?

– Поляки.

– Садись с нами, поедем добівать панов.

Вони посадили її на машину й рушили. Мати була змучена, безсила і окривавлена. Вона запитала дріжучим голосом: “А ви кого будете забирати і розстрілювати?”

– Не бойся, ми ваші. Ти батрачка?

Вона, ніби не зрозуміла цього, сказала:

– В мене е... чи був, я не знаю – тільки один Андрій, а у людей – моїх сусідів та родичів є багато синів. Ви їх знаєте?

– Знаєм. Ми всьо знаєм.

– Мій Андрій вас теж знав...

Машина бистро в’їхала в село і стала. Мати злізла з неї і попрямувала додому. Темніло. Мати ввійшла в садок і гукала: “Андрію, Андрію, ховайся! Вже другі. Тільки на гору не йди, йди в ліс, – ховайся!”

Перед її очима пробіг син і вона побачила в його руках і очах тернову вітку. І вона побачила по всіх дорогах, по всій землі теж розкинулися тернові віти. На їх гострих колючках звисали і не спадали на землю краплини крові. Вони, краплини ці, ніби застигли в чеканні...

Ішла між ними і бачила перед собою Андрія. З його грудей кавалками вернули червоні, гарячі хвилі і доторкалися її ніг. Спішила. Хотіла дійти до сина і своїми руками затулити йому рани–рури в грудях. Але тернові віти злітали від нього й падали в закривавлені очі матері. Серце й думка її вбиралися в ці віти і самі кривавились за кожен крок. Мати не могла дійти. Вона билася, як підстріле-

ний птах, на своєму шляху. Над нею і під нею було не небо й земля, а боротьба звуків та барв, що всею своєю шириною і потужністю протискалися крізь груди. Бойові прапори та гімни маяли мечем і вогнем по всьому світі. Вони ставали, як на вагу, на напружений слух і зір матері та й важились. Всі змисли її були натягнуті, як дротяна мотузка. Вони бриніли, горіли словами – кров'ю... Слова вогнем злітали з материних уст. І мати бачила – чорнозем підводився, а блакить опадала. Низ і верх все частіше і густіше злучувалися спільними стовпами забарвленого диму. Між тими стовпами – люди, могили й вона – ходять, божеволіють і крізь божевілля знаходять правду. Сильну, могучу правду – одну проти всіх!..

Мати змагала йти. Часом їй здавалося, що вона вже над хмарами і бачить там... Невидимого. Тоді нагиалася, умочувала у кров свого сина тернову вітку і – кидала Йому. Оббризкувала Його руки й лице і – Він добрішав. За кров, за муки обіцяв, у весні боротьби, нагороду для цієї землі, за яку погіб син її. Мати казала: “ Коли треба Тобі, то в мене ще є дочка. Вона менша, а кров її гаряча й червона, як ця. Візьми!...”

І знов кидала і знов змагала йти. Він добрішав. Він дивився крізь матір на цю землю і прирік їй будучність. Мати повірила. Мати змагала йти. Тіло її впало на каміння і розбилося. Душа ж убралася в рани і терни землі та й здобувала силу.

Душа пішла...

ЙОГО ПОРТРЕТ

Висів посеред стіни. Був у молодому віці. За ним виднілося – криваве небо і Дніпро, і кручі... Під ним слова: “Кайдани порвіть!”

Все замикала рама під колір його очей. На рамі був довгий рушник, вишитий червоним та чорним. Ці дві барви на сірому полотні були так розміщені, ніби нагадували...землю і кров...

Хто тільки відчиняв там двері – найперше зустрічався з ним. Він ніби перевіряв думки і ціль тих, що сюди входили.

...Була ніч з дев'ятого на десяте березня, в одному з тільки що минулих років. Богдан викінчив реферат, якого мав завтра виголосити на Академії. Він прочитав його ще раз, зробив ще деякі поправки і – станув перед портретом. Поет дивився на нього довірливо і глибоко. Здавалося, доля всієї країни промовляла з його очей. Велика правда знайшла в його душі непереможну віру, біля якої він поставив своє Слово. Горде, безсмертне слово, що народилося з волі найвищої людської спільноти і стало для всіх знаним...Вірити, любити і надіятися на нього – це таке щастя! Це сила, якої ніщо не зрушить.

Богдан мав її. Богдан жив нею і відчував. Ось він вложив її також у слово, яке завтра почують. А там – побачить.

Було пізно. Ніч допливала до середини і була простора, спокійна... Богдан уже збирався лягати. Та раптом почувся в двері стук. Сильний домагаючий стук повторявся кілька разів.

...Коли двері відчинились – в хату твердими кроками ввійшли троє. (Не були голіруч).

Портрет зустрів їх згіржливо. Вони – перший і другий – з ненавистю оминули його, третій – затримався на ньому довгим поглядом і якусь мить ніби прислухався до чогось.

– Богдан, – сказав до Богдана перший, навіть не називаючи його прізвища, – віддайте зброю!

У хаті хтось ойкнув. Почувся стриманий жіночий плач (Це мати).

– Я не маю,— відказав Богдан.

Третій зняв очі з портрета і вони впали на стіл. – Реферат. Взяв його і почув слова... Прості слова, написані любов'ю на роковини Шевченка.

Перший до Богдана:

– Так ви не хочете сказати, де заховали зброю?!

– Я не маю, – Богдан.

– Побачим, – перший.

Він поліз своїми руками в Богданові кишені. Діставав з них якісь папери і клав на стіл. Потім сказав, показуючи де, сісти.

Богдан сів.

– Сидіти й не рухатись, – почув Богдан, коли попробував чуть обернутись. За ним стояв другий, тримаючи наготові кріса.

Перший почав шукати „наочних доказів”. Він рився між книжками і деякі відкладав убік.

А третій – відірвав очі від реферату і звернув їх на його автора. Але Богдан не прийняв від них співчуття (Воно було...). Він став ще більш гнівний та гордий. Дивився і вслухався в рух, що творився по хаті. Сцена була несамовита. Батьки кидались то сюди, то туди, і голос матері часто видавав болючий стогін.

А ті – перший шукав „наочних доказів”, другий стояв за Богданом, тримаючи наготові кріса; третій – був перед Богданом, тримаючи його реферат.

Шевченко дивився на все: може, пригадував, чи є в “Кобзарі” таке місце про таке звірство.

– Підете з нами! – сказав перший до Богдана, забираючи зі собою деякі книжки й папери.

Мати відчула ці слова найболючіше... Але Богдан устав. Він одягнувся і, попрощавши батьків, пішов до дверей. Вслід за ним рушив... не перший і не другий, а третій. Він, третій, швидко ще раз поглянув на портрет, ніби щось йому пообіцяв, і, стиснувши у лівій

руці реферат, попрямував за Богданом до сіней. За ним – перший і другий. А за всіма – розпачливий плач матері.

Шевченко дивився і слухав. Але мовчав... Коли ж Богдан був уже в сінях – його портрет із гуком упав додолу. Перший з другим оглянулись і зупинились. А третій у цей час шепнув Богданові:

– Втікай!

Ніч була глибока, мов колодязь, і в неї кинувсь Богдан. І в неї кинулись ряд вистрілів, але Богдана вони не зловили. Ніч-мати прийняла його і дала пораду...

БАРВИ ЗЕМЛІ

Ішли вдвох. Над вузькою дорогою шуміли жита – пшениці. Їхніми хвилями неслася позолота липня. Вона розкочувалася по всіх полях, запалювала пашні. Пашні горіли, зближались до жнив.

А в небі з гуркотом літали величезні вковані птиці. Вони кружляли, підносилися – нападали одна на другу. Вбивали в тишу свої пекучі удари і весь безмежний простір потопає у них...

На землю падали залізні брили. Земля кололася, горіла ранами. Дим і стогін зривався з неї і линує у блакить. Блакить чорніла. Сонце тонуло. Люди : одні – падали, другі – втікали, інші скривалися.

-Війна!...

Вони йшли і все це бачили. Малий десятирічний Адам питав свою молоду матір:

– Це все на те, щоб большевики не вивозили більше людей з України?

– Так, – відказувала мати. – Щоб була правда в світі. Бачиш?

Над ними, по синьому просторі літали три великих птахи – один з хрестом, два з п'ятиріжками. Вони кружляли в шаленому танці і під музику куль йшли на схід. Раптом хрест піднявся вгору і під його натиском п'ятиріжки почали втікати. Хрест за ними... Густо зацвіли вистріли і ось один п'ятиріжний крук втратив рівновагу. Ніби благаючи рятунку, він розмахував своїми щораз більшими крилами і спускався, віддаляючись, униз. Крила його розгортались і ширшали, ніби землю хотіли загарбати. Але земля висунула перед ним свою гостру гору і він безнадійно зникнув за нею... А ті два помчали і помчали під лопотіння куль і теж втонули в даліні...

Мати і син припали до провалля і слухали. Громи, гуркотіння і зудари неслися кругом. Над селом кружляли розлучені хижі круки і з них спадали великі кулі на землю. Серед грому і тріскоту вставав дим з землі і вертівся здоровезними свердлами в небо.

– Мамо, це над нашою хатою!

– Війна, сину. Це большевицький літак.

– Він знищить нам хату, клуню – все. Ходім додому!

– Не можна туди. Дивися...

Син дивився. Широко розкриті хлоп'ячі очі пили вогняні, задимлені, ревні і жорстокі барви землі, що їх малювала... війна. Вони вливалися у душу дитини, збуджували в ній дивні чуття.

– Мамо, чий це голос чути?

– Це не голос, це гуркіт машин і бомб.

– Але між тим я чую голос. Може, це батько кличе нас.

– Він далеко. Не прислухайся до того.

Але хлопчина прислухувався. Мати дивилася на нього і їй здавалося, що вся ця велич і грізність війни входить у життя її сина, вростає в його молоде серце і мозок. Син її в неї на руках побачив і відчув широкі і далекі засяги цієї війни. Він знає, що війна може знищити їм хату, не повернути батька додому і рознести їх обох на цьому місці на дрібні шматки. Ось летить ворожий літак. Він несе бомби. Він скидає їх на землю і земля рветься. Зараз може на них упасти залізна куля і ці золоті пашні змішати з гарячою кров'ю сина і матері...

Але є Бог. В Його книзі записано, кому згинутьі дома і кому вернутися з битви. Він накреслює своєю творчою рукою шлях людей. О, як йому дивитися з тієї висоти на людські змагання, прагнення і невдачі, знаючи наперед, що з того вийде? Він дивиться на кров, на муки й руїни і від них вказує нові початки. Там з його уст упаде переможцям “будьте людьми” і вони виборють перед ним слухність своїм бажанням...

– Сину, ходім, – сказала мати, встаючи.

Вони йдуть від її батьків додому.

Адам бистро схопився і, тримаючи матір за руку, біг попереду. Мати поспішала за ним.

Темніло. Всесвіт, мов здоровезний котел, кипів і вибулькував. В життєве море падали одна по одній розпечені залізні плити. Там і там вдалині виростали на землі вогняні дерева. На них був квіт і

яблука змагань і мук мешканців землі, і їх зривала велика невидима рука...

Йшли. Навколо чорніли глибокі рови, вириті бомбами. Вони виглядали як рани на тілі пашень.

Увійшли в село.

– Що там бабуня робить? – ніби питає, ніби так говорить Адам.

Вийшли на горбок. Але що це? Їхня хата розкидана, потрощена. Цинкова бляха поскручувана, блищить по землі.

– Ой, Боже! – вигукнула мати і стала бігти. За нею Адам. Коло руїн хати був уже дядько Макар.

– Не плач, Ганько. Сталося! Добре, що більше нікого не було вдома.

– А де мати? – спитала Ганька, Адамова мати.

– Там... Але не плач... Гарасима теж вже немає...

Це останнє ще більше стривожило Ганьку.

– Що з ними? – спитала зворушена.

Та дядько ніби не чув її і говорив:

– Війна, війна! Вона не хоче, щоб самі тільки сини, молоді і здорові, проливали кров і складали на її кострі життя своє. Вона хоче і старих. Хоче батьків і матерей, щоб по цій чорній землі розбивалося життя усіх. Так хоче вона!

– Де вони?! – знову питала крізь сльози Ганька.

– Іди до нас. Там... – відказав дядько.

Ганька з Адамом побігли. Там мати вже – спала... Коло неї була дядина. Але чого ж плакати Ганьці? Гарасима теж вже немає... За селом, на полі, Оверка разом з кіньми розторощено. В Нераєві Степана Дроздика комсомольці застрілили. У місті Василя жиди вбили. Там під лісом п'ять німецьких могил сьогодні висипано... А в лісі і по полях большевицьких трупів без кінця. Валяються купами і нема кому їх закопати...

Хату їх теж тоді розторощено. Матір вдарив відламок з крокви. В садку впало сім бомб... Один кінь убитий. Більше так нічого. Ще,

правда, Марію Петрову попав осколок. Мабуть, не буде її... А Терешкову хату, як і їх. І там хтось не живе...

...І чого ж плакати Ганьці? Або Адамові? В них тільки краплина з того, що розлилося по всій землі... Правда – десь ще Адамів батько, а Ганьчин чоловік невідомо де і що з ним... Він змушений бути між тими, що падають тепер купами по всій широкій землі...

Але ж є Бог. Його воля. Ось матері, Адамовій бабці, вдома смерть. Так, відай, судилося.

А земля стогне і насуплюється. Зудари і рани людські несе вона...Ті, що літають під небом, тільки на мить відірвались від неї, їх форма і зміст в них – її...

Тяжко їй двигати в безмежність віків бурність, прагнення і противенства всіх рас... Але волею Творця –прямує вперед. Не тільки золотою, а й кривавою різкою підганяють хмари її... Вперед! Вперед! Крізь кров, крізь війну – до Сонця...

НОВА РАДІСТЬ

Білі, довгогриві коні мчать і мчать табунами, не шукаючи доріг. З їхніх очей та копит брязкотом і вогнем сиплеться радість. Вона впадає в діточі та молоді уста і ллється через них морем коляд. Вся земля потопає в світлі і співі.

– Різдво!

Гурток дівчат та хлопців вибігли з одної хати і спішають між за-
метами в другу. Гомонять, пхаються – падають під копитами
сніговій, у сніг...

А мороз... тріщить, виблискує, щипає обличчя. Дівочі щоки
квітнуть і розгоряються. Уста вибрязкують веселі слова, що їх дик-
тує вечір. Різдво і молодість. Вони виносять у барвах слів квіти і
радість землі...

Купріян, батько сина, який пішов “за її ката”, постояв на дворі,
послухав і ввійшов у хату. Він тихо зайшов туди, де лежить його
молода невістка. Коло неї паdkують – Одарка і баба-любуня. Стогін
невістки спиняє Купріяна. Він вагається. Проте потім кличе Одар-
ку набік і тихо каже: “Там колядники, великі, ходять, чи сказати щоб
зайшли?”

– Хай зайдуть, – відказує, крізь стогін, замість Одарки, невістка.

– А може тобі, дитино, буде гірше, – каже Одарка.

– Ні, мені буде краще, – відказує невістка, – хай зайдуть, я хочу
чути.

Купріян вийшов. Він станув у першій кімнаті і жде. Зараз прий-
де молодий хлопець запитати: “Чи можна заколядувати?” І він ска-
же: “Заходьте”.

Ввійде буйним вітром молодь села і буде колядувати. Син його
– хто знає, де він, але ось невістка... молода, вродлива мучиться
другий день. Купріян привозив доктора, той сказав: “Нічого опас-
ного, ще не час...”

...Дасть Бог – буде... Це ж такі дні. В ці дні радісно хочеться
чекати, сподіватися... В цю ніч над світом зійшла зоря. В цю ніч
невістка...

Але ось:

– Можна заколядувати?

– Заходьте.

Веселий, бадьорий вінок хлопців та дівчат заповнив хату. Купріян викрунув лампу і засміялися стіни та образи... Там за цією стіною лежить молода Купріянова невістка і в муках здобуває право на матір... А тут молоді колядники рухнули, як вітер, і вже – брязнула “Нова радість” свіжістю та пахощами Різдва. Над світом сяє ясна зірда, і проміння її колоссям голосів розлягають по хаті. Купріян збирає їх. І чувається, тут щось є таке, що несе невістці поміч...

Біжать пастушки з ягнятком, на колінця припадають перед малим Ісусиком. Ісус теж був малий і його мати мусіла переносити муки. І перенесла...

– Слава Твоєму Різдву, Сину тієї Марії – приніс Ти землі радість і віру своїм світлим народженням. Уділи своєї великої ласки і для цього дому, що ось господар його убрався у святочну одіж і вітає Тебе в цих молодих хлопцях та дівчатах. Очі, серця і голоси цих хлопців та дівчат – горять.

– Ой ти, Царю, наш Царю, – просять устами хлопців та дівчат пастушки з ягнятком. – Ти на цій землі від віків живеш і терпиш разом з цим народом. Цей народ проходить сотки разів своє народження та розп’яття і змагає всіма силами й шляхами до того Третього дня.

– Даруй йому той День. Верни Україні її давні щасливі літа. Хай віднині в серцях її народу народиться поруч Тебе їх воля й хай світить для всієї землі через Твою зорю... Ой ти, Царю, наш Царю...

А Христос дивиться своїми ясними очима і підносить натхненні руки до благословення...

Колядники хором поздоровляють господаря з Різдвом Христовим, бажають веселих свят. І враз...

Враз проривається з-за стіни, де лежить Купріянова невістка, діточий крик...

Народився!

Колядники спішать, щоб не зняли з них нічого. Купріян дякує, платить... Крик дитини наповнює його серце радістю. Він – дід!

Потім відчинив двері і заглянув “туди”.

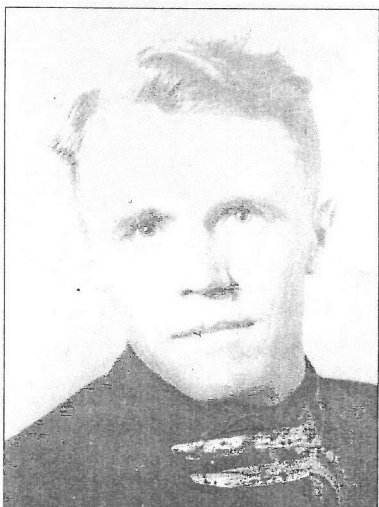
– Внук! – сказала радісно баба-любуня.

Невістка тихо лежала. Купріян зачинив двері і вийшов з хати. Скрізь, по всьому селі світилося і лунала Нова радість. Горіли світла в хатах і на небі.

В сьогоднішній брязкучий вечір народився Купріянові внук. Його перший голос вже збудив у серці діда віру, силу й любов...

Ясно сяють зорі в небі і буйно лунають співи коляд. Над ними й під ними лежать думки Купріяна і їх проймають ясні Різдвяні промені. В них крізь муки й тремтіння народилася й живе нова радість...

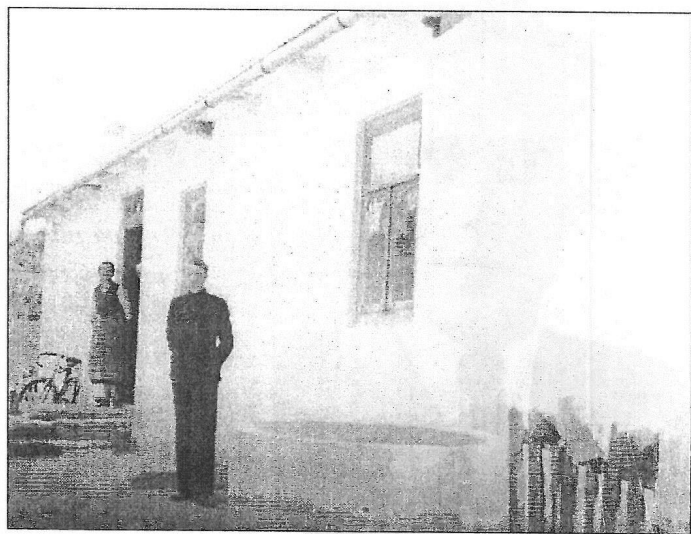

*Антон Кучерук
на знімках
початку 40-х років*

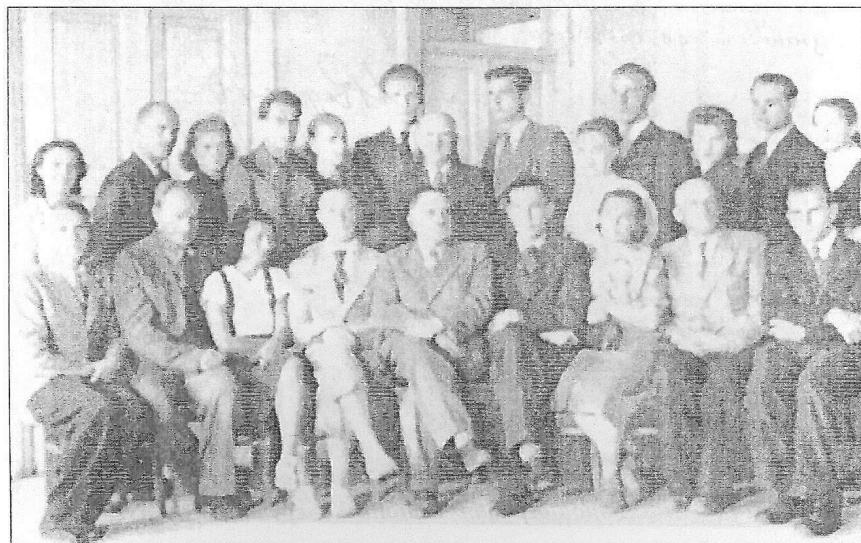
Антон Кучерук із братом Василям 1941 р.

Антон Кучерук біля рідної хати в Дермані

*Родина Кучеруків. Перший зліва у другому ряду - Антон Кучерук.
Знімок 1941 року*

*Адміністрація та співробітники видавництва «Волинь»
в першу річницю його діяльності - 1 вересня 1942 р.
Перший зліва сидить Антон Кучерук*

Життєпис

Антон Кучерука.

Народився я 3 жовтня (ст. ст.) 1912 року в селі Дермань I, Мізотського району, Рівненської області. Батьки мої — Лук'ян і Марія — селяни-хлібороби, ввесь час проживають у Дермані. В 1927 р. я закінчив семирічну школу в Дермані і почав допомагати батькам у господарстві, займаючись при цьому, самоосвітою. При радянській владі працював спочатку в кооперативу, а потім вступив у Педагогічну школу в Дермані. В червні 1941 р. закінчив другий курс загальної школи. З приходом Німецької армії працював зразу в сільській, а згодом у районній управі. 4 листопада 1941 року вступив на працю в редакцію В. в. «Волинь», де працюю й до сьогодні.

А. Кучерука

Рівне 24-XI 1942 р.

Автобіографія Антона Кучерука

Могилა Антона Кучерука на кладовищі в с. Дермань

ВІД УПОРЯДНИКА

Він із того покоління українців, яке віддало Вітчизні все, не одержавши взамін нічого. Із тих тисяч і тисяч щедро обдарованих талантами, які так і не встигли тими талантами сяїннути, підрізани якраз на злеті смертельним залізом чужинця-зайди.

Не лишив Антон Кучерук по собі ні сина, ні доньки, бо й одружитися не встиг. Ото жменька віршів та оповідань, збережених хрещеницею Онисією Саковською-Середюк та пожовтілими сторінками часопису „Волинь”. Решта – зникло безслідно, як і все цежає. Бо навіть найкраця пам’ять з роками слабне і меркне.

Все ж ця книжка сьогодні дає підставу ствердити, що до речу талановитих дерманців внесено ще одне ім’я. І не тому, що колись його геніальний земляк Улас Самчук звернув увагу на скромного редакційного співробітника Антона Давена і відзначив це у книзі споминів і вражень „На білому коні”. Бо хоч ряд газетних матеріалів журналіста Антона Кучерука-Давена помітно вирізняється на фоні писань інших тогочасних авторів, все ж на першість заслуговують саме ті з них, де розкриває свій хист Кучерук-літератор. Відчувається, що молодий дерманець старанно студіював доробок знаменитих письменників-односельців і таки творчо перейняв багато чого.

Насамперед – глибинне розуміння народної творчості, вірувань та звичаїв, відчуття їх краси і своєрідності. Досить ознайомитися із представленими у цій збірці оповіданнями „В Андріїв вечір” та „Нова радість”, щоб переконатися в цьому. Читаючи ці твори, просто фізично відчуваєш запахуючий колорит українських свят, а заодно й соковиту барву письменницького слова.

Зовсім інша та барва в, скажімо, новелі „Його портрет”. Тут уже автор, прагнучи відтворити образ доби, послуговується мо-

вою лаконічною, сухою, різкою, стріляючою, як і ця сама доба. Автор весь у пошуку власного почерку, несхожого, уривчастого. О, тут уже Кучерука аж ніяк не сплутаєш із якимось іншим „великим дерманцем”!

Творчим пошуком позначено й більшість віршів цієї збірки. Ознака часу камінно нависає над їх тематикою, ритмомелодикою і образним ладом. Вона підносить чуття і думки ліричного героя на таку високість, яка не терпить найменшої фальші. Тому навіть у суто декларативних творах якось не повертається язик закинути докір авторові за надмір патетики, бо право на цю патетику він потвердив власним життям. Сприймаєш гостро і чесно:

Зайшло вже сонце – сліпі, дивіться,
Вам тоді видно, як мертва тьма,
Бог тоді світить у ваших душах,
А вам в час сонця Його нема.

І думаєш теж чесно і гостро.

Книжка Антона Кучерука є першою ластівкою із серії, що її готує до видання Літературний музей Уласа Самчука в Рівному спільно з письменницьким видавництвом „Азалія”. Передбачається, що в даній серії побачать світ твори авторів, які в роки минулої війни творили національну художню літературу та мистецтво, активно співпрацюючи в газеті „Волинь”, редакцію якої очолював Улас Самчук. Серед цих авторів – Олена Теліга, Ніл Хасевич, Євген Маланюк, Герась Соколенко, Олег Ольжич, Олексій Сацюк, Авенір Коломиєць та інші, чії імена сьогодні є гордістю української культури.

Маємо надію, що з допомогою благодійників такий видавничий проект буде здійснено протягом кількох наступних років. Книги серії сприятимуть духовному збагаченню та патріотичному вихованню учнівської та студентської молоді.

Інна НАГОРНА,
завідувач Літературного музею Уласа Самчука
в Рівному.

ЗМІСТ

<i>Онися Саковська-Середюк. Хоронили поета вночі</i>	4
--	---

ПОЕЗІЯ

„Чого не міг почуть в юрбі”.....	6
„Йшов, розкиданий думками”.....	7
„Несеться вітрами думок”.....	7
„Гукнемо вольно: ми маєм сили!”.....	8
Безумство.....	9
„І кров на ранах, й отрути носять”.....	10
„Зайшло вже сонце – німі, моліться”.....	11
„На шляху Правди немає смерті”.....	12
„Еге, жию... Завудують”.....	12
„Найтяжчі хвили пережиті”.....	13
„Втерли очі борці молоді”.....	13
„Хай знов шляхи кровавляться”.....	14
.....	15
„Вона росла на камені”.....	15
„Як перші мрії блиск витирають”.....	16
„Ходили понад річкою”.....	16
„Вийшла за двері”.....	17
„Найметкіший орел не торкнув ще небес”.....	18
„Ця весна своїм промінням”.....	18
„Хочу я зривати”.....	19
„Життя людини – це загадка”.....	19
„Хтось розсипав звуки”.....	20
„Біг... При шляху – гроби й гроби”.....	21
„Чим глибше в ніч – тим ближче день!”.....	22
„В небі грали птахи”.....	22
„Стою... Чекаю...”.....	23
„Щось гарне й багате в душі зацвіло”.....	24

„Ой у полі жито”.....	24
„Прийшли і двигають життя”.....	25
„Для вас, відважні й непокірні”.....	25
„Лиш кущик радості зацвів”.....	26
„Я хочу жити й молодіти”.....	26

ПРОЗА

В Андріїв вечір.....	27
Тернова вітка.....	31
Його портрет.....	37
Барви землі.....	40
Нова радість.....	44
<i>Інна Нагорна. Від упорядника.....</i>	52

Літературно-художнє видання

*Книжку підготовлено до друку
громадським видавництвом «Азалія»
Рівненської письменницької організації*

Упорядник *Інна Нагорна*
Редактор *Євген Шморгун*
Набір *Наталії Гришко*
Технічне оформлення *Наталії Романів*
Відповідальний за випуск *Володимир Лапсюк*

*Видано за сприяння
Рівненської філії ВАТ «Кредобанк»
(директор *Віталій Віталійович Кучевський*)*

Кучерук Антон Лук'янович.

**К - 959. На шляху Правди немає смерті. Твори. - Рівне, 2008. - 56 с.
ISBN 978-966-8883-49-1**

У книзі вміщено поетичні та прозові твори Антона Кучерука (літературний псевдонім Антін Давен) - одного із найактивніших співробітників газети «Волинь», редагованої в Рівному Уласом Самчуком у роки Другої світової війни. Це тільки невеличка частка творчого доробку талановитого молодого автора, життя якого обірвала куля німецького окупанта.

ББК 84 (4 Укр) 6

*Підприємець Лапсюк В. А. Св. РВ № 30 від 08.06.2005 р.
33016, м. Рівне, вул. Шухевича, 18/89. Тел.: 23-17-09.*

Здано до набору 29.09.2008. Підписано до друку 01.10.2008.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman Cyr.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 3,25. Облік.-вид. арк. 3,0.
Наклад 500. Зам. 151. Ціна договірна.

*Віддруковано ФОП Лапсюк В. А. Св. ВОО № 735606 від 09.02.2001 р.
33016, м. Рівне, вул. Шухевича, 18/89. Тел.: 23-17-09.*

